

→ Deres Kornélia

És ideadták

beszámoló az *Add ide a drámád!* programsorozatról

egy kísérlet

Pimasz pszichológiai kísérletként indult az *Add ide a drámád!* című programsorozat. Mert mit lehet azt tudni, ír-e valaki manapság drámát *csak úgy?* (Ha igen, miért?) Ha nem, hogyan lehetne rávenni? És egyáltalán, kinek jó az, ha valaki drámát ír, valaki pedig elintézi, hogy az egy estére színpadra kerülhessen? Mert nagyjából ezek voltak a körvonalai annak a tervnek, amelyet a József Attila Kör, a Merlin Színház és a Színház- és Filmművészeti Egyetem 2010 őszén közösen útjára indított. És amely végül háromfázisú eseménnyé alakult: egy drámapályázat, egy drámaantológia és egy felolvasószínházi sorozat. Egy kísérlet, ahol nem volt kontrollcsoport, csak független változók.

Így egy éve a JAK és a Merlin Színház meghirdette közös drámapályázatát, olyan szövegek érkezését várva, melyeket addig még nem mutattak be sehol, nem kerülhettek közönség elé. *Add ide a drámád!* – ez volt a felhívás címe. Aztán meglepően sokan ideadták. Az alapötlet nem szűrte a jelentkezőket: olyan darabokat szerettünk volna a színházhoz kapcsolni, amelyek első-második (és sokadig) olvasásra színházi szempontból izgalmasnak tűnnek – sem a szerzők életkorára, sem publikációjuk listájára nem voltunk kíváncsiak. És bár a pályázat kiírása és leadási határideje között mindössze két hét telt el, huszonnégy pályamű érkezett be tizenkilenc szerzőtől. Ami, valljuk be, meglehetősen magas szám, tekintve a határidő rövidegét és azt, hogy nem pénzdíjas felhívásról volt szó. A beérkezett drámaszövegek tehát valószínűleg már régebben elkészültek – mert furcsa volna elképzelni, hogy valaki két hét alatt megír 30-40 oldalnyi szerkesztett dialógust, bár semmi jónak nem vagyunk elrontói –, ott lapultak az asztalfiókban, színházi bemutatók ígérete vagy lehetősége nélkül. Két hét alatt huszonnégy szöveg: a fiatal magyar dráma köszöni szépen, van. Maximum lappang. De lehet, hogy ilyen a természete. Mindenesetre az elég egyértelműen kiderült, hogy igenis jól tesz, ha mielőbb találkozik a színházzal. Mindkét félnek. Mert előfordul, hogy nagyon furcsán vélekednek egymásról.

A beküldött szövegek összességükben – érkeztek bár több kötetes írótól vagy pályakezdőtől – szinte egységes dráma-elképzelést sugalltak. (Természetesen voltak kivételek, mint például egy hangsúlyosan posztdramatikus szöveg, amely a költői és fizikai színház összehangolásának irányában gondolkodott.) Ugyanakkor minden szöveg másképpen tudott vagy akart kortárs lenni – témájukban és nyelvükben igen sokféle irányba mutattak. Volt köztük történelmi darab, verses dráma, antik átírat, barokk szöveginda, szerelmi intrika-háló, de a kortárs médiára vagy éppen egyetemi életre reflektáló darabok is. És érezhető volt, mikor egyesek inkább Brechtet, mások Lorcát, egészen mások mondjuk Egressy Zoltánt tartották követendő példának drámaíróként. Persze abban egészen biztosak voltunk, hogy egy jó előadáshoz önmagában kevés a jó szöveg. De azért hátránynak biztosan nem mondható.

a drámák¹

A dráma műfajába kódolt kettősség keményen beleszól annak legitimációs (és akár kanonizációs) folyamatába. Hiszen míg a prózairók vagy költők – jobb esetben – az irodalom felől, tehát szövegeiken keresztül legitimálódnak, a drámaírók esetében az irodalmi és színházi legitimáció igénye egyszerre jelenik meg, így a konkrét publikációs aktivitás mellett (vagy helyett) a színházi bemutatás szám is legalább olyan mérvadó. Sőt, általában az számít aktív drámaírónak, akinek játsszák a darabjait, tehát jelen van a színházi térben. A fentiek miatt nagyon fontos, hogy egy irodalmi egyesület és egy színház – a dráma két határőre – fogott össze az *Add ide a drámád!* sorozatban. Azért, hogy könyv és felolvasószínház formájában bemutassa és támogassa a kiválasztott darabokat. Így szervesülhetett publikáció és előadás: irodalom és színház.

A válogatás során hat szöveget választottunk ki, amelyek mind színházilag, mind nyelvi izgalmasnak tünnek, és amelyeknél kíváncsiak voltunk arra, hogyan mutatnak majd színpadon. A hat drámához tartozó szerzők között pedig egyaránt akadt öreg róka és zöldfülű, már ami a drámaírást illeti: Kele Fodor Ákos, Kiss Noémi, Krusovszky Dénes, Schein Gábor, Szávai Attila és Szegedi Szabó Béla. Még a kiválasztott szövegek között sem lenne könnyű közös nevezőt találni, bár mind a fiatal magyar dráma kategóriában indulnak: van köztük álmos bosszújáték, antik-*remake*, strandoló Beckett-musical, páros pszichodráma, hevimetál szociodarab és rezignált lecsúszástörténet. Akadnak azonban bennük tematikus csomópontok, mint az életálmom, a bosszú, a vidék, a változás képtelensége, vagy a párkapcsolati játszmák. A darabokat összegyűjtő, *Add ide a drámád!* című kötet pedig az első színházi bemutatóval egy időben, a JAK-füzetek sorozatában jelent meg, annak legelső drámaantológiájaként. Ami nyilván nem véletlen: a „fiatal” irodalomban könnyebb prózairókat vagy költőket összegyűjteni, mint drámaírókat. Azért egy próbát mindenképp megért. És nem csupán a drámaantológiák csekély száma miatt – bár a Magvető Kiadónál éppen 2011-ben jelent meg pár év kihagyás után újra a *Rivalda*.

A kiválasztott hat drámaszöveget stílusában, nyelvében, témájában szinte csak a könyv tartja össze, és ez talán nem is baj. Schein Gábor *A herceg álma* című drámája egy sosem volt – mégis ismerős – hercegi udvar intrikáját villantja fel, az utódok tehetetlenségének, és egy önjelölt herceg előretörésének furcsa mintázatait. Mindeközben a törvényes uralkodó *alszik*: nem halott, nem tűnt el, pusztán aktív jelenlétének hiánya ette bele magát a mindennapokba. Így álma lassan átissza alattvalói életét. Schein a barokk társalgási nyelv imitációján keresztül álmom és ébrenlét dialektikáját hozza játékba darabjában. Így a jelenlét és visszatükröződés, valamint a reprezentáció hitelességének kételyei mind az uralkodó üres helyére irányuló állításokként értelmeződnek. Szegedi-Szabó Béla drámája alcíme szerint

¹ A drámapályázatra beérkezett szövegek közül Herczog Noémi és Deres Kornélia válogatta ki a bemutatásra szánt hat darabot.

Oresztész-remake: a *Halál Argoszban* Oresztész és Elektra történetének újramondása a *homeless*-világon keresztül, ahol azonban – ellentétben az antik eredetivel – semmi nagyszabású nem teljesülhet be. Oresztész csak készülődik, öröm és élelem híján csócsálja a múltat, ugyanazt a – drámában nem pusztán hasonlatként megjelenő – rágó gumit, melyet képtelen megemészteni. Szegedi-Szabó drámanyelve ráolvasásszerű költészet: a visszatérő mondatok, a befejezetlen gondolatsorok sajátos aurát teremtenek, miközben „bosszú dacból” helyett csak egy „kávé zacsból” marad. Kele Fodor Ákos drámája, a *Partifécskék, tangapapucskok* rendhagyónak mondható a hatos mezőnyben, mivel ez az egyedüli zenés darab. A szöveg a kilencvenes évekbeli popsláger-átiratokkal ironikus látéletet nyújt egy korszakról és egy térről. A hívósó a Balaton-part és egy letűnt kor viszonyainak – talán csak a képzeletben létező – rivierája, ahol együtt pancsol a burzsuigyerek és a szegénylány. A darab voltaképp egy utolsó balatoni tekercs, szerkezete nem a hagyományos párbeszéd formát követi: a magnónapló műfaján keresztül elcsúsztatott, retrospektív monológok sora épül egymásra. A tinédzser szereplők, talán a cinizmus előtti állapot utolsó pillanatában, ezeken a (ma már leginkább gagyinak vagy giccsesnek ható) dalszövegeken keresztül élnek meg szerelmüket.

Míg a fenti szövegek valamiképpen – akár nyelvükben, akár témájukban – elemeltek maradtak, a következő három írás már hangsúlyosan a kortárs mindennapok felé húz. Elsőként Kiss Noémi *Házasságszédelgők* című darabja, amely egy sokkal hagyományosabb drámaszerkezet felé mutat: nem más ez, mint négy szereplős abszurd a házasságról, ahol egy baráti vacsora alatt olyan félrelépési körre derül fény, amelynek végén kétségessé válik az ősi brechti probléma: kié a gyerek? (Vagyis kié a föld?) A szereplők negyvenes fővárosi típusfigurák, iróniával ábrázolt családayak és -apák, akik nagyon is *kortárs* gondokkal küszködnek (mint a meddőség, a pénzhiány vagy a depresszió). A zárt térben ugyan felszínre kerül minden, a szereplők mégsem léphetnek ki saját, másképpen bezáródott világrendjükből, a mókuserék pedig forog tovább. Ezzel szemben Krusovszky Dénes *Az üveganya* című drámája ott kezdődik, ahol a klaszszikus elbeszélés megáll: mi következik a bűn és a bűnhődés után? Azt vizsgálja, hogy letöltve a börtönbüntetést lehetséges-e visszatérni egy közösségbe, vagy éppen a saját életünkbe. Vagy eztán, törvényszerűen, csak le(jjebb)csúszás következhet. Egy vidéki településen temetésre készülnek, de az urnával gond lesz. A helyi melósok a kocsmában, zenegép mellett taglalják a szerencsétlen Krammer sztoriját, aki nem tud, de már nem is akar visszailleszkedni a helyi közösség szokásrendjébe. A megbukott családfőt pedig közben új váltja, rezignáltan. Szávai Attila darabja, a *Hevimetál, bányaló, tehervonat* pedig Lacikáról szól. Lacika: ez a név már önmagában valamiféle sajnálatot ébreszt. A világ hol szánakozó, hol megvető tekintettel figyel (ha figyel egyáltalán) a Lacikákat, a Géza gyerekeket, a félnotásokat, boldondokat. De ebben a sajátos módon illuminált gyerekekben van valami rakendroll, valami hevimetál. Lestoppol egy tehervona-

tot is, ha úgy tartja kedve. És kideríti, hány kilométer, hány pohár feles választja el a vidéket a fővárostól. Hogy sikerülhet-e beilleszkedni vidékiként a paneldzsungelbe, vagy megszokni a villamos sárgáját.

Ez a hat dráma lett a felolvasószínházi program főszereplője is, amely Magács László segítségével 2011 februárjától kéthetenként egy-egy estére betöltötte a Merlin Színház kamaratermét. Így hosszabb-rövidebb várakozás után a drámák színpadra kerültek. Voltak is meglepetések és meglepődések.

a bemutatók²

A sorozat legfontosabb és hangsúlyosabb része az irodalmi szövegek tényleges színházhoz kapcsolása volt. Vagyis a felolvasószínházi sorozat. Bár a műfaj némiképp negatív konnotációkat is hordoz (könnyen szimpla, unalmas felolvasásá redukálódik), szerencsére szinte az összes előadás kreatívan átlépte a felolvasószínház konvencióit, és egészen határozott, izgalmas víziók születtek Magács László, Novák Eszter, Csujka László, Kárpáti István, Czeizel Gábor és Vajdai Vilmos rendezéseiben. A szerzők szövegei tehát legtöbbször konkrét színházi koncepciókhoz kapcsolódtak, így az írók is felmérhették, hogyan nyúlnak az adott darabhoz rendezők, színészek – mi inspirálja vagy idegesíti őket. (Fontos kitétel, hogy a próbafoolyamatban a szerzők nem vettek részt.) Az pedig, hogy milyen a „jó drámaszöveg”, alapvetően szubjektív, ez biztosan kiderült. A jó előadás egyébként is csak annyira függ a jó szövegtől, mint a jó világitástól, a jó díszlettől, vagy a jó színészeketől. Szóval a drámaíróknak alapvetően nyert ügye lehet, ha a szövege inspirál egy (jó) rendezőt – bár arra is láttunk példát, mikor a rendező kifejezetten utálta a drámát, mégis olyan ötlettel előadást készített, amin ebből semmi nem látszott. A bemutatók a Színház- és Filmművészeti Egyetem hallgatóinak, Novák Eszter tavaly harmadéves zenés-színész osztályának közreműködésével jöttek létre. Februártól májusig különböző felállásban, de ennek az osztálynak a tagjai játszottak a darabokban – és akkor most álljon itt a teljes névsor, jó lesz rájuk figyelni a későbbiekben is: Ágoston Péter, Dénes Viktor, Hekler Melinda, Kosik Anita, Kulcsár Viktória, Marofka Mátyás, Mikola Gergő, Nagy Dániel Viktor, Nagyhegyesi Zoltán, Ódor Kristóf, Sándor Péter, Szabó Irén, Szilágyi Csenge, Törőcsik Franciska, Wunderlich József (egy előadásban meghívott vendégként Horváth Zsuzsa is szerepelt). Jó volt látni, hogy senki sem vette félvállról a feladatot: a színházi oldal rendesen odatette magát, hogy megmutassa, vagy éppen elfedje a szövegek erősségeit és gyengeségeit.

A felolvasószínházi estek fontos része volt még az előadásokat követő szakmai beszélgetés, amely a visszacsatolások terepe volt színkritikusok, színháztudósok, a mindenkori szerzők, rendezők és színészek részvételével. És valamiért úgy tűnt, az igazi munka mindig csak ott kezdődött: meg (vagy fel) kellett találni azt a közös nyelvet, amivel kommunikálni képes irodalmi

és színházi elképzelés. Nem ment mindig könnyen, de ez nem biztos, hogy baj. Itt az a – több színházi beszélgetésben felmerülő – probléma is újra tematizálódott, hogy miként lehetséges különféle szakmák képviselőivel (tényleges) dialógust folytatni egy drámaszövegről és egy előadásról. Hogy lehetséges-e egyáltalán. Az idő előrehaladtával azért úgy tűnt, igen – bár talán jobb lett volna többször végighallgatni a másik felet. A színházi oldal általában a szituációkat, a megjeleníthető és követhető jellemeket kérte számon az írókon. Azért öröm volt hallani, mikor egy rendező reflektált arra a Magyarországon uralkodó pszichologista-realista színházi hagyományra, amely minden szöveget (szinte) egyféleképpen olvas, lélek- és cselekvésbeli konzekvenciákat keres, pedig lehet, hogy egy adott szöveget legjobban fejen állva lehet elmondani a színpadon. Mert úgy működik. Vagy csak úgy. És erre nem feltétlen kell logikus választ keresni.

A beszélgetések felvillantották a drámaszövegekkel kapcsolatos, sokszor egymással köszönőviszonyban sem lévő színházi és irodalmi gondolkodásmódokat, berögzültségeket. És a szövegek kaptak hideget-meleget. De végre az irodalmi és színházi oldal szóba állt egymással, nem csak egymást szidták a takarásból. És akkor visszatérve egy korábban feltett kérdéshez: miért volt fontos az *Add ide a drámád?* Mert az irodalmi berkekből induló kortárs magyar drámák sokszor nem találkoznak időben a színházi visszacsatolással. És marad az egymásra mutogatás („Miért nem írsz jobbat?” „Te meg mért nem vagy képes értelmezni a szöveget?”), és az a tendencia, hogy csak már befutott irodalmi szerzőket kérnek fel drámaírásra. Pedig a magyar színház akár ki is nevelhetné saját (fiatal) drámaíróit. Ha éppen ez volna a cél.

4. reloaded

Mivel a visszajelzések mind azt mutatták, hogy van értelme folytatni a sorozatot, indítunk egy újabb kört, *Add ide a drámád 2* címmel. Leszűrve a tanulságokat, ezúttal két hét helyett három hónapot hagyunk a szövegek beérkezésére, így talán nem reménytelen, hogy ez a pályázat nem csupán a fiókból rángatja elő az ott lakó kéziratokat, hanem újabb drámák írására is ösztönöz. Mert az azért nem volna baj, ha többen írnának darabokat – talán az esély is megnőne az igazán jó drámaírók felfedezésére. A struktúra és a csapat marad: JAK, Magács László és Novák Eszter osztálya, a bemutatók várhatóan 2011 decemberében indulnak majd. Meglátjuk, az újabb kísérlet leleplezi-e az elsőt. Vagy megerősíti. A pályamunkák beérkezési határideje: 2011. november 2.

² Az előadásokról készült videótudósítások megtekinthetők a JAK honlapján: <http://jozsefattalakor.hu/index.php?cat=3&details=1&cid=594>